

1

י האהל וישתחו ארצה: ויאמר אדני אמר נא מצאתי חן בעיניך אל-נא

מִשְׁפָּנָא. וסגיד על ארְעָא: ג. וְאָמַר, יי אִם קָעַן אֲשַׁפְחִית רַחֲמִין בְּעֵינֶיךָ (י"ג קדמון). לֹא קָעַן

רס"ג (ג) ויאמר אדני, ויאמר נשיא אלהים¹.

1 ו"כ בספר אמר"ד פ"ו, שכן נמצא בעברית שמלה נסתרת.

רמב"ן הנצב על הקוצרים (רות ב), משרי הנצבים (מ"א ה ל), ולפי שהוא יושב והם היו עומדים ורואים בו אמר עליו, וזה טעם וירא וירץ לקראתם, כי כאשר ראה אותם עומדים נגדו ולא היו הולכים לדרכם רץ לקראתם להביאם אל ביתו. וטעם מפתח האהל, להגיד כי היה עדיין יושב שם אחרי הסתלק ממנו מראה השכינה. ויתכן שיהיה עליו, על האהל, שהיו קרובים אליו מן הצד האחד שלא כנגד הפתח, והיו שם נצבים ולא היו מתקרבים אל אברהם, כטעם חונים על הים⁴¹ (שמות יד, ט).

(ג) אדני אם נא מצאתי חן בעיניך. מצינו אותו בספרים קמ"ץ⁴² והנה קראם בשם רכס באל"ף דל"ת⁴³, כי הכיר בהם שהם מלאכי עליון כאשר יקראו אלהים⁴⁴ ואלים⁴⁵, ולכן השתחוה להם ארצה. אל נא תעבור מעל עבדך. עם כל אחד ידבר, כדרך כל התורה, ושמרתם את כל חקתי ועשיתם אותם (ויקרא כ כב)⁴⁶, ערות אביך וערות אמן לא תגלה (שם יח ז), ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה (שם יט ט), ובקשתם משם את ה' אלהיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך (דברים ד כט), ורוב משנה התורה כן. והפך מזה ראה אנכי נותן לפניכם היום (שם יא, כו). ורבותינו אמרו⁴⁷ לגדול שבהם אמר. וגם זה יתכן שאמר

לומר נצבים עליו, אבל לפירושו שזה לא היה כמראה הנבואה איך אמר נצבים עליו. לכן אמר שטעם נצבים עליו וכו' (אבוהב), 41 שפירושו: על ידי הים. 42 יובן על פי שכתב רבינו בחיי: הפת"ח נסמך לעולם למה שלאחריו ולא קמ"ץ, כי הוא עומד בפני עצמו, ומטעם זה כנקוד זה השם (אדני"י) לא תמצא פת"ח אלא קמ"ץ, כי המעלה העליונה הגדולה המורה עליונותו והוא בלתי נסמך לאחר דבר נבוא, ומפני זה נכתב באל"ף דל"ת כשהוא קודש בקמ"ץ, וכשהוא חול בפת"ח. והדברים מאירים. והנה כוננת רבינו, יען שמיצו אותו בספרים קמ"ץ בהכרח שהוא קודש. 43 ככ"י א הנוסחא: והנה קראם בשם רכס כי הכיר בהם וכו'. (וחיבות כאל"ף דל"ת ליתא). 44 ע"י בדברי רבינו ויקרא יח, כו ד"ה ותטמא. 45 איוב מא, יז: משתו יגורו אלים. 46 בכסף מווקק כתב שצ"ל: ושמרתם את חקותי (יז, ה) שסוף הפסוק: "אשר יעשה" בלי יחיד. 47 ב"ר מח, ט.

אוכל לעשות דבר (להלן יט כב), לבלתי הפכי (שם כא). ורפאל רש"י שרפא את אברהם הלך משם להציל את לוט¹¹, הוא שנאמר: ויהי כהוציאם אותם החוצה ויאמר המלט על נפשך (שם יז), למדת שהאחד היה מציל. נצבים עליו, לפניו, אבל לשון נקיה הוא כלפי המלאכים¹², וירא, מהו וירא וירא שני פעמים¹³, הראשון כמשמעו והשני לשון הבנה, נסתכל שהיו נצבים במקום אחד והבין שלא היו רוצים להטריחו וקדם הוא ורץ לקראתם [בכבא מציעא¹⁴: כתיב: נצבים עליו, וכתיב: וירץ לקראתם, כד חזויה דהוה שרי וסר פירשו הימנו, מיד וירץ לקראתם¹⁵].

(ג) ויאמר אדני אם נא וגו', לגדול שבהם אמר, וקראם כלם אדונים ולגדול אמר: אל נא תעבור, וכיון שלא יעבור הוא יעמדו חבריו עמו, ובלשון זה הוא חול. ד"א קודש הוא, והיה אומר להקב"ה להמתין לו עד שיררץ ויכניס את האורחים. ואע"פ שכתוב אחר: וירץ לקראתם, האמירה קודם לכן היתה, ודרך המקראות לדבר כן, כמו שפירשתי אצל: לא ידון רוחי באדם (לעיל ו ג), שנכתב אחר: ויולד נח (שם ה לב), ואי אפשר לומר אלא אם כן קודם הגזירה כ' שנה, ושתי הלשונות כב"ר¹⁶.

11 אז הוחללה שליחות אחרת, ודוקא במקום אחר אין עושה ב' שליחות (תוס' ב"מ פו, ב). ויעין רא"ם וגור אריה. 12 כלומר המלאכים הם עליון במעלה ובמדרגה מן האדם (גור אריה). 13 וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא וירץ לקראתם. 14 פו, ב. [15] ב"ר ליתא. 16 ב"ר מח, י (חול) והלשון שהוא קודש אינו מפורש בב"ר מ"מ מלשון שם (ט): "כיון שראה (אברהם) השכינה ממתנת אותם ידע שהם קב"י אנשים מהגונים" למדנו זה (רא"ם). — וכשכתב קכו, א, מפורש דעת המ"ד דשם

עליו (שמואל"א כב ז) וכן: מהתיצב על אדון כל הארץ (זכריה ו רד"ק ה) ואינו [כן]³: והנה ה' נצב עליו (להלן כח יג), ואלה השלשה היו נצבים לתועלת אברהם ובעבורו באו והכיר זה אברהם שראה אותם נצבים [לא הולכים]³ אלא כמקווים לו שיקראם, והוא ראה והבין זה וירץ לקראתם, לפיכך אמר וירא פעם אחת. מפתח האהל, שהיה שם יושב, כן ראה כמראה הנבואה שקם ורץ לקראתם. וישתחו ארצה, כי נדמו לו אנשים גדולים, ואמרו רבותי ז'⁴ כי אברהם שהיה כחו יפה בנבואה נדמו לו כאנשים, פירוש שהיה כל כך כחו יפה בנבואה ורגיל בה עד שלא היה מראה המלאכים נורא בעיניו אלא כמו ראיית האנשים. לוט שהיה כחו רע נדמו לו כמלאכים, [כי לוט לא היה רגיל בנבואה ולמראיהם שהיה נורא נדמו לו כמלאכים]³. כמו שאמרה אשת מנוח: ומראהו כמראה מלאך האלהים נורא מאד (שופטים יג ו) הנה למדנו מדבריהם כי הענין הזה היה כמראה הנבואה.

(ג) ויאמר אדני, מחלוקת בין רבותי ז'⁵ יש אומרים שזה אדוני חול ויש אומרים שהוא קודש. ואם הוא חול, אמר לגדול שבהם, כפי מה שנראה לו בשכלו מתוך המראה, כי ידוע כי יש כמלאכים אחד גדול כמעלת השכל מחברו עד שהאחד עולה לחברו ובוה יפול בהם המנין, והגדול מצוה למי שלמטה ממנו כמעלה כמו שאמר כמראה דניאל ויקרא ויאמר גבריאל הבן להלו את המראה (דניאל ח טז). ואף על פי שבאו לו⁶ כאנשים שהרי הכין להם מאכל כמראה ואמר יקח נא מעט מים וגו' אמר לאחד אדוני בקמץ ולא אמר אדני בחיריק כמנהג ליחיד בחיריק, אמר כן לגדולה ולרוממות. והנה מצאנו גם כן בגדעון שאמר: [3] השלמתי ע"פ שאר כ"י והגדו. 4 ב"ר נ, ב. 5 שבתות לה, ב"ר ו' רש"י. 6 בכ"י מ' פ: שנדמו לו.

חזקוני להציל את לוט. חז"ק: ממה ששנינו בהשוכר את הפועלים¹³: יובאו שני המלאכים סדומה (להלן יט א), דאזל מיכאל לשיזביה ללוט¹⁴. ועוד אי איתא דמיכאל הוה, אם כן עשה הוא שתי שליחות¹⁵ בשורת שרה והצלת לוט. ונראה דלא גרסינן התם מיכאל אלא רפאל. נצבים, מתעכבים, כמו: ונצבת לי (שמות לד ב). לפיכך וירץ לקראתם הבין בהם שדעתם לעשות שום ענין.

(ג) ויאמר אדני, באל"ף דל"ת. אל נא תעבור מעל עבדך, פרש"י: לגדול שבכולן אמר וכו'. ומהיכן הכיר הגדול, ראה אותן מהלכין בדרך הרב ושני תלמידיו הרב באמצע גדול מימינו וקטן 13 ב"מ פו, ב. 14 ורש"י כתב דרפאל הלך להציל את לוט. 15 אבל אלפאל לא קשיא ליה הא, דרפואה והצלה אחת היא ואין זה אלא שליחות אחת (ריב"א).

ספורנו ארצה וישתחו' (שם לד ח). וישתחו ארצה. כי היה תארם נורא⁵. כאמרו "ומראהו כמראה מלאך אלהים נורא מאד" (שופטים יג ו), וחשב אותם לשלוחי איה מלך.

(ג) אל נא תעבור. אתה, הראש⁶ בשליחות, אל נא תמהר לעבור כמנהג כל שלוח הממהר להשיב שולחו דבר. 5 כי לא ישתחו אברהם "נשיא אלקים" לכל איש זר. 6 רש"י ע"פ חז"ל.

ד תַּעֲבֹר מֵעַל עֲבָדָי: יִקַּח נָא מֵעַט מֵיָם וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשְׁעֵנוּ תַּחַת הָעֵץ:
 ה וְאִקְחָה פֶת־לֶחֶם וְסַעְדוּ לְבָבְכֶם אַחַר תַּעֲבְרוּ כִי־עַל־כֵּן עֲבַרְתֶּם עַל־
 ה. וְאִסַּב פֶּתָא דְלֶחְמָא, וְסַעְדוּ לְבָכּוֹן כְּתַר כֵּן תַּעֲבְרוּן. אַרְי עַל כֵּן עֲבַרְתוּן עַל

(ד) יוקח נא, על ידי שליח, והקב"ה שלם לבניו על ידי שליח¹⁷, רש"י שנאמר: וירם משה את ידו ויך את הסלע (במדבר כ"א)¹⁸, ורחצו רגליכם, כסבור שהם ערביים¹⁹ שמשתחוים לאבק רגליהם²⁰ והקפיד שלא להכניס ע"ז לביתו. אבל לוט שלא הקפיד הקדים לינה לרחיצה, שנאמר²¹: ולינו ורחצו רגליכם (להלן י"ט ב). תחת העץ, תחת האילן²².

(ה) וסעדו לבכם, בתורה בנביאים ובכתובים מצינו דפתא סעדא²³ דלכא. בתורה: וסעדו לבכם. בנביאים: סעד לבך פת לחם (שופטים י"ט ה). בכתובים: ולחם לבב אנוש יסעד (תהלים קד טו). אמר רבי חמא²⁴ "לבבכם" אין כתיב כאן אלא "לבבכם", מגיד שאין יצר הרע שולט במלאכים. ב"ר²⁵. אחר תעבורו, אחר זה קודש. ושתי הלשונות הם כשבתות לה, ב. 17 ב"מ פו, ב. 18 בב"מ מכי"א את הפסוק: והכית בצור ויצאו ממנו מים (שמות י"ז, ו). 19 אע"פ שערין לא היו בניו לישמעאל י"ל שהיה אברהם סבור שהם עושים כמו שעושים הערביים עכשיו, ומה שאמר "ערביים הם" חסר כ"ף הדמיון (ר"ע מברטנורא). 20 ב"ר נ, ד. 21 ב"ר ד שאמר להם. 22 כתרוממו של אונקלוס (תחות אילנא), לאפוקי במקום אחר מפרש אעא (עץ תלוש) (דבק טוב). 23 י"ג מונויתא, וכ"ה בב"ר. 24 "חמא" כ"ה בב"ר מהר"י אלבק, לפנינו: אחא. 25 מח, יא. ב"ר ד ליתא כל זה.

רס"ג (ד) יקח נא, יוגש לכם מעט מים. והשענו, והיסבו. (ה) ואקחה, ואגיש², פת לחם, פרוסת³ לחם. אחר תעברו, אחר כך תלכו. 2 תרגם ואקחה "ואקדם" ואגיש, וכ"כ בפירושו למשלי כד יא שענינה הגשה כמו הצל לקוחים למות, שענינו המוגשים למות באיזה אופן שיהיה. 3 ומלת פת מן פתוח אותה פתים. והנה פת אינה שם הלחם אלא פרוסה.

ר"ח יח (ד) והשענו תחת העץ. למדנו שלא היה שם אלא אילן אחד. ולמה נגלה לאברהם באילן, לפי שבשרו שיוליד אחרי זקנתו, כאילן זה שכתוב בו: כי יש לעץ תקוה אם יכרת ועוד יחליף ויונקתו לא תחדל, אם יזקין בארץ שרשו ובעפר ימות גועו, מריח מים יפריח ועשה קציר כמו נטע (איוב יד ז-ט)¹. ועוד שהצדיקים נמשלו לעץ², והוא שכתוב: (תהלים א ג) והיה כעץ שתול על פלגי מים (רבינו בחיי יח, א).

1 ע"ן בראשית רבה סא, ב, שבאמת דורש כל הפסוקים הללו על אברהם אבינו: כי יש לעץ תקוה, יש לאברהם אבינו תקוה, אם יכרת ועוד יחליף, אם יאמר עליו כרות הברית ועוד יחליף מצות ומעשים טובים, ויונקתו לא תחדל, זו להלוחית שלו. אם יזקין בארץ שרשו, ואברהם זקן וכו'. 2 ע"ן תנחומא לך לך ה. — וע"ע בערוך ע' סחן: "ונמשלו הצדיקים באילנות שנאמר וכו'", וידוע כי רובו של ספר הערוך יסודו בפירוש ר"ח.

(ה) ופי' כי על כן עברתם, כדברי קדמונינו ז"ל הואיל ועברתם, ראב"ע כמו כי על כן באו (י"ט ח). כן תעשה, דרך מוסר שפת לחם די.

רשב"ם (ה) כי על כן אשר² עברתם על עבדכם. וכן כי על כן באו בצלך קורתי (להלן י"ט ח), כי על אשר באו, דרך המקרא לחסר אשה ברוב מקומות.

ארני במה אושיע את ישראל בקמץ ועדיין לא ידע שהוא מלאך רד"ק (שופטים ו טו). והאומרים מרבותי ז"ל כי הוא קודש פירשו כי לאל אמר אשר נגלה אליו ואמר לו שלא יעבור מעליו ושימתין לו עד שיכניס האורחים. ולמדו מזה⁷ כי גדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני שכינה. אל נא תעבר מעל עבדך, נא ענין בקשה ותחנה⁸, כלומ' בבקשה ממך לא תעבור ותטה דרכך מעלי אתה וחברייך עד שתסעדו אצלי, ונכתב כל הספור הזה כדי שילמד אדם להתנהג עם הבריות בצדקה ובחסד, וגמילות חסד הוא להכניס אדם [אורחים]³ בביתו לכבודם ולעשות להם צרכיהם, ברחיצת הרגלים ובמאכל ובמשתה ובמטה אם ילינו בביתו.

(ד) יקח נא מעט מים, אמר מעט, למעט נדיבתו בפיו מדרך המוסר. על המים אמר "יקח" ר"ל על ידי אחד מן העבדים, אבל על הפת אמר: ואקחה פת לחם, הוא בעצמו⁹. ורחצו, צווי כי הרי"ש פתוחה ואילו היה עבר מוסב לעתיד מפני הווי"ו היתה הרי"ש קמוצה, [כמו]³: ורחצו ממנו (שמות מ לא), ורצה לומר אתם תרחצו רגליכם על ידי אחד מהנערים שישרת אתכם. והשענו תחת העץ, לצל העץ כי כחום היום היה כמו שראה במראה, לפיכך אמר להם שישענו תחת העץ לצלול עד שיכין מה שיאכלו.

(ה) ואקחה פת לחם, מכאן שהצדיקים אומרים מעט ועושים 7 שבעות שם. 8 ראה ספר השרשים (נא). 9 ע"י רש"י.

רמב"ן לגדול אל נא תעבור, ואתה ורעיך אשר ישארו עמך תרחצו רגליכם. והנכון בעיני שקרא את כולם אדונים ופנה אל כל אחד ואחד, לראשון אמר אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור, וכן אמר לשני, וכן אמר לשלישי, לכל אחד בפני עצמו יתחנן אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור מעל עבדך, ויוקח נא מעט מים ורחצו רגליכם כלכם, וזה דרך מוסר וכבוד מרוב חפצו להתנבד עמהם. והנה הכיר בהם שהם עובדי דרך ואין חפצם ללון שם, ולכן לא בקש מהם רק שיוקח מעט מים לרחוץ רגליהם מעט מפני החום, לתת מים קרים על נפש עיפה, וישענו תחת העץ לרוח היום, לא יבואו באהל ובמשכן.

(ה) וטעם כי על כן עברתם, כי אחרי שדרככם עלי, איננו נכון

חזקוני משמאלו, וזהו ששנו רבותינו¹⁶: וכן מצינו בשלשה מלאכים שבאו אצל אברם מיכאל באמצע גבריאל מימינו ורפאל משמאלו. ועוד פרש"י: אף על פי שכתוב אחר וירץ לקראתם האמירה קודם לכן היתה, ואם תאמר הא אמרינן בפסחים¹⁷: דבחד ענינא מאי דמוקדם מוקדם ומאי דמאוחר מאוחר, אלא מאי דפרש"י הכא לא דיינינן ליה כדין מוקדם ומאוחר אלא כדין מוקדם מסודר.

(ד) ורחצו רגליכם, עת השרב היה, כמו שפרש"י: שהוציא הקב"ה חמה מנרתיקה, וזיעה מצויה ברגליהם של עובדי דרכים. (ה) כי על כן עברתם על עבדכם, כי בשביל כך שתסעדו מעט

(ה) כן תעשה, ולא תאחר אותנו יותר מזה⁷, ולכך רץ ואמר ספורנו "מהר"י" (פס' ו).

7 כי אין זה מדרך המוסר לומר למארח שיקיים דברו, ה"י רשב"ם בפירושו ב' ברמב"ן

16 זימא לו, א. 17 ו, ב.

אור החיים

ג ויאמר אדני אם נא וגו'. כריך לדעת למה לא ריצה לשלשמן יחד. ורצוננו ז"ל אמרו (ב"ר מה י) לגדול. והוא דרך דרש, כי נמה יודע כי מומין הוא את כוון:

אכן טעם אנרסה הוא להיות שהרגיש שהשנים היו

כ"י יקר

והוא יושב פתח האהל כחום היום. הורה שמב' צדדים היה ראוי לראות פני השכינה. האחד הוא, שישב פתח האהל לראות אם יבואו אורחים ובזכות הצדקה האדם זוכה ורואה פני השכינה, שנאמר (תהלים י טו) אני בצדק אחזה פניך. ובוה מיושב כ"ף של כחום היום כי הוה ליה למימר כחום היום אלא שעשה כמעשה חום השמש המצפה לעשות צדקה שנאמר (מלאכי ג כ) שמש צדקה ומרפא בכנפיה. כי בחסדי השי"ת השמש זורחת כמ"ש (תהלים קלו ז) לעושה אורים גדולים כי לעולם חסדו. ב' מצד שישב כחום היום לבקש שמש מרפא בכנפיה על כן היה מן הראוי להגלות אליו כבוד ה' לבקר את החולה:

ומה שאמרו (ב"ר פו:) יום שלישי למילתו היה כו'. נראה שבעל מדרש זה סובר שאברהם נימול ביו"כ כמו שלמדו (פר"א כט) מן פסוק בעצם היום הזה. וא"כ על כרחך לא נראה אליו ה' ביום ראשון למילה, כי אברהם עשה סעודה למלאכים והאכילם וגם בני ביתו בישלו ועשו מלאכה ביום ההוא, שהרי למ"ד פרוס הפסח היה והאכילם מצות, אם כן ודאי לא רצה להעבירם מעל מצות ה', ואם תמצא לומר שיום זה היה יום א' של פסח, מכל מקום הרי אין מבשלים ביום טוב לצורך גוי, והוא היה מסופק שמא הם ערביים, וכיו"כ אין בישלו להם ואין האכילם כי שמה הם צדיקים, אלא ודאי שביום א' למילה לא נגלה אליו ה'. ואם כן קשה למה לא נגלה אליו ביום א', אלא ודאי שלפי שעדיין אין הכאב גדול כל כך, וא"כ גם בשני לא נגלה אליו כי אם ביום הג' כי אז הכאב גדול, כמו שאמרו (להלן לד כה) ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים. אבל מסברא הייתי אומר שגם ביום ראשון ביקרו אע"פ שאין הכאב גדול כל כך, אלא ממה שיום א' היה יום כיפור או פסח, אנו למידין שהקפיד דווקא על יום שהכאב גדול בו ביותר:

והוא יושב. פירש רש"י חסר כתיב, ביקש לעמוד אמר ליה הקב"ה שב ואתה סימן לבניך כו'. וכל משכיל ישתומם על המראה מה ענין ישיבה זו לישיבת הדיינים ולמה הראה לו ה' כזאת בישיבה זו דווקא. על כן אומר אני מדלא הזכיר במראה זו שום דיבור או ציווי, ודאי תכלית מראה זו היתה לאברהם להודיעו רשעת אנשי סדום, והפסיק באמרו והנה שלשה אנשים נצבים עליו והיינו הכנסת אורחים כי על ידי זה יסכים אברהם עם הקב"ה להפוך את סדום, שנאמר בהם (יחזקאל טו מט) הנה זה היה עון סדום אחותך וגו' ויד עני ואביון לא החזיקה. ויודע שאורח ברגליו לא יבא וראיה מן המלאכים ע"י המלאכים שנודמנו לו כי היה גלוי לפניו לגלות לאברהם כי יתנו למלאכים אכסניא, ועל כן ידע אברהם בזה יתברך שלא יתנו למלאכים אכסניא, ועל כן ידע אברהם בזה כי בדין הם חייבים כלייה:

וקרוב לשמוע שהושיב הקב"ה בית דין שלמעלה ובית דין שלמטה על אנשי סדום לעשות בהם משפט מוסכם משתי בתי דין אלו כמו שכתוב וה' המטיר על סדום וגו' מאת ה'. וכל מקום שכתוב וה' המטיר על סדום וגו' מאת ה', שכיב דינו לקחו המטר ההוא מאת ה', ואת אברהם הושיב בבית דין שלמטה כי מצינו שהקב"ה מושיב את האבות בדין כמ"ש (מכה ו כ) שמעו הרים את ריב ה' והאתנים

וכן פירש בעקידה פרשת בראשית על פסוק וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא אלהים (וב"ר י טט). כשתדע מהלך הגלגל היומי ותנועתיו תכיר ותדע כי ה' הוא האלהים. ופירש הרב שזהו המרגלית הטובה שהיתה תלויה בצוארו של אברהם (ב"ר טו:) כי הוא היה קורא בגרון מציאת השי"ת ובמותו תלה ידיעה זו בגלגל חמה כאמור, אם כן בוקר ויודע ה' מציאותו לכל בריה, והרשעים אשר לא ידעו ולא יבינו אל פעולת ה' ומעשה ידיו לא ראו, דינם גרמו לבוקר, כי הבוקר מחייבם ומקטע רגליהו דרשיעי, על כן אמר שאברהם נראה אליו ה' שנאמר וירא אליו ה', והוא יושב פתח האהל כחם היום, כי היה מחשב במהלך השמש המחמם היום ומתוך חקירה נראה אליו ה', אבל אנשי סדום אשר לא ידעו את ה' נודנו כצאת השמש, לכן נאמר כחם היום כי זה הדבר אשר עליו נחתם גור דין של סדום:

דבר אחר לכך הזכיר כחם היום. כי כל דין צריך שיראה כאילו הגיהנם פתוח תחתיו (והר שמוח ק"ז), וכבר ידעת

מוסדי ארץ. וכאמרו רז"ל (שבת פט:) לעתיד יאמר הקב"ה לאברהם בניך חטאו כו' וכמו שאמר המכסה אני מאברהם וגו' כי ידעתיו וגו' לעשות צדקה ומשפט. כי בסיבה זו יסכים עליהם לאבדן יען כי לא עשו צדקה ומשפט כאשר סופר מדייני שקרי של סדום (סנהדרין קט:). או יאמר, מאחר שאברהם אב המון גוים אולי יהפך בזכותם לעשות פשרה וזהו צדקה ומשפט כי איזו משפט שיש בו צדקה הוא אומר זה ביצוע. ואחר שהושיב את אברהם בדין על אנשי סדום, על כן אמר לו הקב"ה שב ואתה סימן לבניך כו':

ומה שפירש רש"י, שהקב"ה עומד והם יושבים נראה שלמד זה ממה שנאמר והוא יושב, כי מלת והוא, נראית מיותרת כי הוה ליה למימר וישב אברהם בתחילת הענין ואח"כ היה לו לומר וירא אליו ה', אלא והוא יושב בא למעט השכינה מישיבה, כי ישב חסר יש במשמעותו לשון עבר כאלו אמר שישב לשעבר אבל עכשיו לא ישב. וקרי ביה גם יושב, ואם כן הכל במשמע. וטעם לדבר לפי שאמרו רז"ל (אבות פ"ד מ"ב) שהקב"ה הוא העד הוא הבעל דין הוא הדיין, על כן עמד הקב"ה תחילה להודיע לנו כי הוא יתברך הבעל דין והעד כי דרכם בעמידה דווקא, וכמו שנאמר (מכה ו כ) כי ריב לה' עם עמו ועם ישראל יתוכח. הרי שהוא יתברך הבעל דין, ועל כן עמד הקב"ה כדי שילמדו ממנו שכל בעל דין ועד דינם בעמידה, כמו שלמדו מן פסוק (וב"ר י טט) ועמדו שני האנשים אשר להם הריב. ואח"כ נעשה הקב"ה גם לדיין וישב לו עם הדיינים כמ"ש (תהלים פ"א) אלהים נצב בעדת אל, וזהו בשעת הויכוח והטענות והעדות, ואח"כ בקרב אלהים ישפוט, יתקן ביניהם ושופט וזהו פירוש יקר ונכבד:

כחם היום. כבר אמרנו למעלה כי בישיבה זו הושיב הקב"ה בדין את אברהם לאמר שמעו הרים את ריב ה'. כי אין דורש את אלהים בארץ ומצינו שרוב משפט הרשעים בבקר שנאמר (תהלים ק"ח) לבקרים אצמית כל רשעי ארץ. וכן נאמר באנשי סדום השמש יצא על הארץ ולוט בא צערה וה' המטיר על סדום. וטעמו של דבר כי מצינו שאברהם בא לכלל ידיעת השי"ת מתוך מהלך השמש ותנועתו:

הלכה יד

ספר תורה תפילין ומזוזות שכתבן על גבי עור בהמה חיה ועוף הטמאין או על גבי עורות ב שאינם מעובדין או שכתב ספר תורה ותפילין על עור שלא עבדן לשמן הרי אלו פסולין.

הלכה טו

הכותב ספר תורה או תפילין או מזוזה ובשעת כתיבה לא היתה לו כוונה וכתב אזכרה ל מן האזכרות שבהן שלא לשמן פסולין, לפיכך הכותב את השם אפילו מלך ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו, היה כותב שנים או שלשה שמות הרי זה מפסיק ביניהם ומשיב.

הלכה טז

הטובל את הקולמוס לכתוב את השם לא יתחיל מאות השם אבל מתחיל הוא מאות שלפניו, שכח לכתוב את השם כולו תולה אותו בין השמות, אבל ב מקצת השם בשטה ומקצתו תלוי פסול, ובשאר התיבות אם שכח כותב מקצת התיבה בשטה ומקצתה למעלה, במה דברים אמורים בספר תורה אבל במזוזה ותפילין ב אין תולין בהן אפילו אות אחת, אלא אם שכח אפילו אות אחת גונז מה שכתב וכותב אחרת, ומותר לכתוב את השם על מקום ב הגרד ועל מקום המחק בכולן.

הלכה יז

כותבי ספרים תפילין ומזוזות אסור להם להפך היריעה על פניה אלא פורש עליה בגד או כפלה.

הלכה יח

ספר תורה תפילין ומזוזה שאמר הסופר אחר שיצאו מתחת ידו לא כתבתי האזכרות שבהן לשמן אינו נאמן לפסולן אבל נאמן הוא להפסיד כל שכרו, ולמה אינו נאמן לפסולן שמא לא נתכוון אלא להפסיד על הלוקח או על זה ששכרו ודמה שאינו מפסיד באמירה זו אלא שכר האזכרות, לפיכך אם אמר ספר תורה זה או תפילין אלו עורות שלהן אינם מעובדות לשמן מתוך שנאמן להפסיד שכרו נאמן לפסולן, שהרי הכל יודעים שאם אין העורות מעובדים לשמן אין שכר לו כלל.

הלכה יט

אין כותבין תפילין ומזוזה אלא בכתב אשורית, והתירו בספרים לכתוב אף ביוני בלבד, וכבר נשקע יוני מן העולם ונשתבש ואבד לפיכך אין כותבין היום ע שלשתן אלא אשורית, וצריך להזהר בכתיבתן כדי שלא תדבק אות באות שכל אות שאין העור מקיף לה מארבע רוחותיה ב פסול, וכל אות שאין התינוק שאינו לא חכם ולא סכל יכול לקרותה פסול, לפיכך צ צריך להזהר בצורת האותיות שלא תדמה הו"ד ב לוא"ו ולא ו"ו ליר"ד ולא כ"ף לבי"ת ולא ב"ת לכ"ף ולא דל"ת לרל"ש ולא רל"ש לדל"ת וכן כל כיוצא בזה עד שירוצן כל הקורא בהן.

הלכה כ

עור שהיה נקוב לא יכתוב על גבי הנקב, וכל נקב שהדיו עוברת עליו אינו נקב ומותר לכתוב עליו, לפיכך מותר לכתוב על גבי עור העוף שנתעבד, ניקב העור אחר שנכתב אם ניקב בתוך ב האות כגון תוך ק"א או תוך מ"ם וכן בשאר אותיות כשר, ניקב בירך של אות עד שנפסקה, אם נשתייר ממנה מלא אות קטנה כשר והוא שלא תדמה לאות אחרת, ואם לא נשתייר ממנה מלא אות קטנה פסולה.